

ST. MICHAEL SCHALKWIJK

KATHEDRAAL VAN HET STICHT De net aangestelde pastoor van Schalkwijk, monseigneur Hilhorst, kreeg in 1877 van aartsbisschop Andreas Schaepman de opdracht om het kerkgebouw uit 1760 te vervangen door een nieuwe kerk. Ondanks enkele verbouwingen en een uitbreiding rond 1837, verkeerde de oude kerk in vervallen staat en was ze te klein om het groeiende aantal parochianen onder te brengen. De pastoor ging voortvarend te werk en regelde in minder dan een half jaar tijd een nieuw bouwplan en de benodigde gelden. Een flink deel van de bouwkosten werd opgebracht door de tamelijk vermogende boerenbevolking. Tepe ontwierp een kruisbasiliek die plaats bood aan 700 kerkgangers. Na een zeer korte bouwperiode van ruim een jaar stond er tussen de boerderijen van het lintdorp aan de Wetering een imposant bouwwerk, dat tot in de wijde omgeving als blikvanger fungeerde en de bijnaam 'Kathedraal van het Sticht' kreeg. De eerste Nederlandse hoogleraar bouwkunde Eugen Gugel liet zich in 1902 uitermate complimenteus over de kerk uit: 'Meer dan in eenig ander werk blijkt uit deze frissche en teekenachtige schepping hoe meesterlijk en zelfstandig het talent van den meester de oud-Nederlandsche typen weet te herscheppen.' Volgens de niet altijd even complimenteuze Jan Kalf was de St. Michael de meest schilderachtige kerk in het oeuvre van Tepe.

EEN UTRECHTSE TOREN De hoge westelijke toren met flankerende traptoren is het meest in het oog springende deel van de kerk. Met zijn drie verdiepingen, elk met een geleding van drie nissen, behoort deze toren tot het zogenaamde Utrechtse type. Deze kerktorens zijn wat opbouw en vormgeving

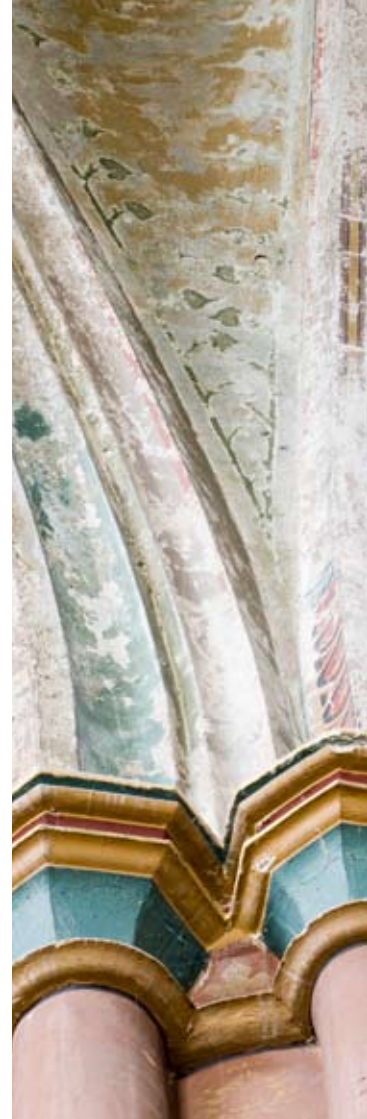
BOUWJAAR 1879 GEWIJD LOCATIE JONKHEER RAMWEG 18

3998 JP SCHALKWIJK INFORMATIE WWW.MICHAELSCHALKWIJK.NL

betreft geïnspireerd op de Utrechtse Domtoren, net zoals de toren van de hervormde kerk in Houten, die door Tepe in 1893 van een nieuwe spits werd voorzien. Aan de noordzijde is de zijbeuk langs de toren doorgetrokken tot een doopkapel. Haaks op de zuidzijde van de toren bevindt zich de dagkapel, oorspronkelijk bedoeld als catechismusruimte. Boven de tweede geleding is rondom een blindarcade aangebracht en aan de voet van de ingesnoerde torenspits is een balustrade zichtbaar.

Het drie beuken tellende schip heeft twee kleine zijkapellen aan weerszijden en een dwarsbeuk of transept met rijk gedetailleerde topgevels met nissen en pinakels. Aan de oostzijde wordt het gebouw afgesloten door een diep priesterkoor met een veelhoekige koorafsluiting of apsis. Het koor wordt aan de noordzijde geflankeerd door de Mariakapel en aan de zuidzijde door de vierkante Jozefkapel. Hier bevindt zich ook een achthoekige sacristie, waarvan het dak wordt bekroond door een houten torentje. Deze ruimte werd in 1952 gebouwd om de groeiende collectie liturgische gewaden en andere benodigdheden in onder te kunnen brengen.

EEN INTERIEUR VOL SYMBOLIEK Opvallend in de architectuur van het interieur is het zogenaamde pseudotriforium, een neggalerij boven de zijbeuken en onder de hoge ramen (lichtbeuk) in het schip. Het duurde nog zeker twintig jaar voordat de interieurafwerking en de inventaris door de andere leden van het Bernulphusgilde volledig waren voltooid. Om het tijdens de vervaardiging van het interieur niet helemaal zonder inrichting te moeten stellen, werden enkele interieuronderdelen uit de oude kerk naar de nieuwe overgebracht en pas later vervangen door nieuwe ontwerpen, zoals de preekstoel (1884) en de altaaropbouw (1888). Heinrich Geuer ontwierp twintig van de drieëntwintig ramen in de kerk. De glas-in-lood ramen in het koor werden het eerst geplaatst, respectievelijk in 1879 en 1881, die in het schip vanaf 1895. Bijna elke serie ramen begint met een afbeelding van een door engelen vastgehouden tekstrol waarop de namen van de schenkers van de ramen staan vermeld. De acht hoofdramen in het schip stellen scènes voor uit het leven van Nederlandse heiligen, onder wie Willibordus en Bonifacius en de minder bekende Radbodus en Albericus. Bijna allemaal hebben ze een belangrijke rol gespeeld in de geschiedenis van Utrecht, hetzij als bisschop, hetzij als bekeerling. Een uitzondering daarop is de Heilige Christoffel, beschermheilige van reizigers, die geheel volgens de middeleeuwse traditie boven een uitgang is geplaatst. Eén raam is gewijd aan Bernulphus, de bisschop van Utrecht die verantwoordelijk

was voor de bouw van het kerkenkruis. Waarschijnlijk stelt de tussen de bisschop en de bouwmeester afgebeelde priester in dit raam de oprichter van het Bernulphusgilde, G.W. van Heukelum voor. In de tegelvloer van het schip is, voor het altaarpodium, een mozaïek opgenomen van St. Joris te paard in zijn volle wapenuitrusting. Hij houdt de lans vast waarmee hij een draak te lijf ging en zo het symbool werd van de strijdbare christen. Het podium in het koor is later aangebracht.

In het hoogaltaar staan de ramen in het teken van het lijden en sterven van Jezus, de intocht in Jeruzalem en Het Laatste Avondmaal. De altaaropbouw is een ontwerp van Mengelberg. De polychromie in het priesterkoor, zijkoren en -kapellen werd uitgevoerd door Chrétien Lindsen naar ontwerp van Mengelberg. Het gewelf is beschilderd met een sterrenhemel en de twaalf tekens van de dierenriem. Onder de ramen zijn twaalf vooraanstaande profeten uit het Oude Testament afgebeeld. In de Mariakapel staat een Maria-altaar op een altaartombe van Lambert te Riele. Het onderstuk van het retabel erboven, voorstellende de bruiloft te Kana, is waarschijnlijk achttiende-eeuws en afkomstig uit de oude kerk. In de glas-in-loodramen zijn van links naar rechts de volgende voorstelling te zien: de verloving van Maria met Jozef, het sterfbed van Maria en de kroning van Maria tot koningin van de hemel. In de Jozefkapel verbeelden de ramen het sterfbed van Jozef. Dit altaar is tevens gewijd aan de patroonheilige van de kerk de aartsengel Michael. Ondanks een vroegtijdige restauratie is de Bernulphusinventaris van de kerk vrijwel compleet. Er is in de loop der tijd wel geschoven met bijvoorbeeld de communiebanken, biechtstoelen en preekstoel. Alleen de speciale armenbanken zijn uit de kerk verwijderd.

GAMMEL OP ZIJN GRONDVESTEN De korte bouwtijd bleef niet zonder gevolgen. Enkele jaren nadat de kerk in gebruik was genomen, dienden zich al gebreken aan. Het voegwerk was zo slecht dat het vocht door de muren sloeg en er snel reparaties en restauraties noodzakelijk waren. Het hele gebouw werd in 1899 opnieuw gevoegd en het binnenwerk, met uitzondering van het koor, opnieuw geprepareerd. In 1907 was ook de polychromie onder de ramen van het koor zo ernstig aangetast, dat deze werd vervangen door een tegeltableau naar ontwerp van Joseph Mengelberg. Vocht was niet het enige probleem. Voor de fundering waren te weinig en kwalitatief slechte heipalen gebruikt, waardoor het gebouw dreigde te verzakken en er scheuren ontstonden. Het gebouw verkeerde uiteindelijk in een zo slechte staat dat serieus werd overwogen om het te slopen. Gelukkig werd anders beslist. De in 1930 aangestelde pastoor

MEER DAN IN EENIG ANDER WERK BLIJKT UIT DEZE FRISCHE EN
TEKENACHTIGE SCHEPPING HOE MEESTERLIJK EN ZELFSTANDIG
HET TALENT VAN DEN MEESTER DE OUD-NEDERLANDSCHE TYPEN
WEET TE HERSCHEPPEN.

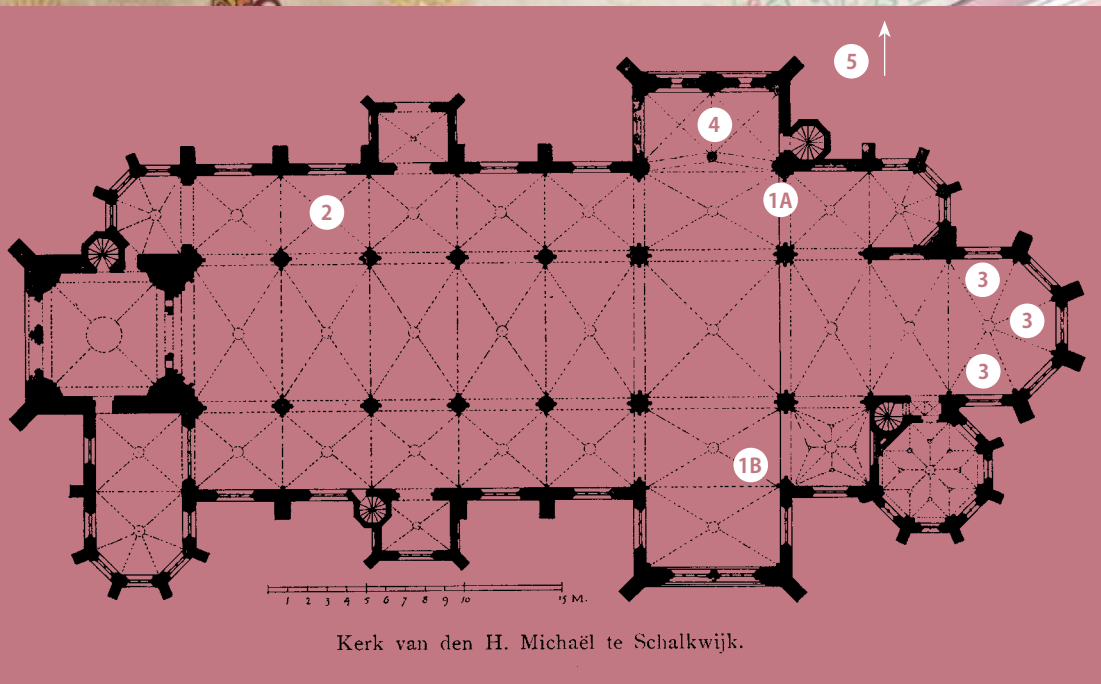
Ashmann kreeg juist de taak om de kostbare restauratie van de grond te krijgen. Om het enorme kapitaal van 70.000 gulden bij elkaar te krijgen, moest hij bij de parochianen aankloppen. Ook deze pastoor bleek daar zeer bedreven in, want tussen 1931 en 1933 kon de grootscheepse restauratie worden uitgevoerd en kreeg de kerk onder meer extra heipalen en nieuwe fundamenten. Omdat voor deze onderneming de oude vloer tijdelijk werd gelicht, zag men de kans schoon om de kerk te voorzien van heteluchtverwarming. De vloeren in het priesterkoor, de zijkapellen en de vroegere doopkapel werden vervangen. De restauratie werd door leden van de parochie uitgevoerd, die daardoor in de crisisjaren toch aan het werk konden blijven. In 1939 werd de catechismusruimte ingericht als devotiekapel voor Maria van Altijdurende Bijstand en kreeg een nieuw raam en nieuwe muurschilderingen.

VERVAL EN HERSTEL Vanaf het begin van de jaren vijftig kwamen de werkzaamheden aan de kerk stil te liggen, waardoor het gebouw veel achterstallig onderhoud opliep. Alleen als instortingsgevaar dreigde, werden de meest noodzakelijke reparaties uitgevoerd. In 1976 kreeg de kerk de status van rijksmonument. Ondanks deze bescherming blijkt het bij elkaar brengen van de gelden voor een nieuwe restauratie tot op de dag van vandaag geen sinecure. Stukje bij beetje konden delen van de restauratiewerkzaamheden worden uitgevoerd. In de jaren tachtig was het exterieur aan de beurt en startte de renovatie van het interieur. In de jaren negentig werden de glas-in-lood ramen hersteld. Nog steeds moet er het nodige aan de kerk gebeuren, maar ze is veilig en in volle glorie te bewonderen.

HOOGTEPUNTEN

- 1 Beelden van Maria **A** en Jozef **B** in 1861 door Pierre Cuypers ontworpen voor de oude kerk.
- 2 Het achtkantig hardstenen doopvont vervaardigd door Lambert te Riele naar ontwerp van Wilhelm Mengelberg. Het koperen deksel werd vervaardigd door Jan Hendrik Brom (1879), die eveneens een aantal godslampen ontwierp. De deksel wordt bekroon door een baldakijn dat beschutting biedt aan het beeld van Johannes de Doper met het Lam Gods in zijn armen.
- 3 Gebrandschilderde ramen in het Priesterkoor van Heinrich Geuer (1879 en 1881).
- 4 Orgel: het rijksmonumentale eenklaviersorgel werd in 1758 gemaakt door J.H.H. Bätz voor de hervormde kerk in Oosterhout. Het orgel werd in 1987 door de parochie in Schalkwijk aangekocht.
- 5 Monumentaal kerkhof met rijksmonumentale grafkapel van de familie De Wijkersloot de Weerdesteijn. De kapel werd in 1864 ontworpen door architect H.J. van den Brink. Even ten zuiden van de grafkapel, in een van de oudste graven die het kerkhof rijk is, ligt bouwpastor Hilhorst begraven.

Kerk van den H. Michaël te Schalkwijk.